Libertate și proprietate

Ludwig von Mises

Terra Libertas

Libertate și proprietate

Ludwig von Mises

Libertate și proprietate

Terra Libertas

2026

Acest eseu a fost prezentat inițial ca prelegere la Universitatea Princeton, în octombrie 1958, la cea de-a 9-a reuniune a Societății Mont Pelerin.

În 1958, Societatea Mont Pelerin intra într-o perioadă dificilă, în care valorile sale intelectuale se îndepărtau de liberalismul vechii școli. Ludwig von Mises a folosit discursul său din acel an pentru a explica de ce aceasta era o tendință îngrijorătoare. El nu a mustrat pe nimeni. Ceea ce a făcut a fost să se distanțeze de evenimentele momentului pentru a oferi o reconstrucție cuprinzătoare a istoriei economice de la lumea antică până în prezent. El a oferit un model de gândire dincolo de propria generație pentru a înțelege problemele cu adevărat importante și urgența morală și practică de a îmbrățișa libertatea totală.

Rezultatul este un eseu pentru toate timpurile. Este profund, vizionar și irezistibil de convingător. Mi-aș dori ca fiecare student, sau chiar cetățean, să citească această lucrare. Aici, Mises descrie semnificația revoluționară a capitalismului în istoria omenirii și modul în care acesta a fost responsabil pentru cele mai spectaculoase creșteri ale nivelului de trai al omului de rând. Producția de masă a fost cea care i-a făcut pe oameni să trăiască mai mult, mai sănătos și mai fericit.

Rapoartele contemporane de la evenimentul în cadrul căruia a prezentat această lucrare sugerează că oamenii de acolo nu au fost interesați de punctul de vedere al lui Mises, dar acest lucru este spre rușinea lor. Pentru că ceea ce ne-a lăsat el rămâne una dintre cele mai uluitoare prezentări ale argumentelor în favoarea libertății economice scrise vreodată. Este combinația perfectă de inteligență superioară, înțelegere istorică vastă și pasiune morală.

I.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea predominau două noțiuni de libertate, fiecare dintre ele fiind foarte diferită de ceea ce înțelegem astăzi prin libertate și independență.

Prima dintre aceste concepții era pur academică și nu avea nicio aplicabilitate în conducerea afacerilor politice. Era o idee derivată din cărțile autorilor antici, a căror studiere constituia atunci esența învățământului superior. În ochii acestor scriitori greci și romani, libertatea nu era ceva ce trebuia acordat tuturor oamenilor. Era un privilegiu al unei minorități, care trebuia refuzat majorității. Ceea ce grecii numeau democrație nu era, în terminologia actuală, ceea ce Lincoln numea guvernarea poporului, ci oligarhia, suveranitatea cetățenilor cu drepturi depline într-o comunitate în care masele erau meteci sau sclavi. Chiar și această libertate destul de limitată după secolul al IV-lea înainte de Hristos nu a fost tratată de filosofi, istorici și oratori ca o instituție constituțională practică. În viziunea lor, era o trăsătură a trecutului pierdută iremediabil. Ei deplângeau trecerea acestei epoci de aur, dar nu cunoșteau nicio metodă de a se întoarce la ea.

A doua noțiune de libertate nu era mai puțin oligarhică, deși nu era inspirată de niciun fel de

reminiscențe literare. Ambiția aristocrației funciare și, uneori, a patricienilor urbani era să-și păstreze privilegiile în fața puterii crescânde a absolutismului regal. În majoritatea părților Europei continentale, prinții au ieșit victorioși din aceste conflicte. Doar în Anglia și în Țările de Jos nobilimea și patricienii urbani au reușit să învingă dinastiile. Dar ceea ce au câștigat nu a fost libertatea pentru toți, ci doar libertatea pentru o elită, pentru o minoritate a poporului.

Nu trebuie să-i condamnăm ca ipocriți pe oamenii care, în acele epoci, au lăudat libertatea, în timp ce au păstrat limitările legale ale celor mulți, chiar și servitutea și sclavia. Ei s-au confruntat cu o problemă pe care nu au știut cum să o rezolve în mod satisfăcător. Sistemul tradițional de producție era prea restrâns pentru o populație în continuă creștere. Numărul persoanelor pentru care metodele pre-capitaliste de agricultură și artizanat nu mai lăsau loc, în sensul deplin al termenului, era în creștere. Acești oameni în plus erau săraci și înfometați. Ei reprezentau o amenințare la adresa menținerii ordinii sociale existente și, pentru o lungă perioadă de timp, nimeni nu s-a putut gândi la o altă ordine, la o altă stare de lucruri, care să-i hrănească pe toți acești sărmani nenorociți. Nu se putea pune problema să li se acorde drepturi civile depline, cu atât mai puțin să li se dea o parte din conducerea afacerilor de stat. Singurul expedient pe care îl cunoșteau conducătorii era să îi țină în frâu prin recurgerea la forță.

II.

Sistemul de producție pre-capitalist era restrictiv. Baza sa istorică a fost cucerirea militară. Regii victorioși au dat pământul paladinilor lor. Acești aristocrați erau domni în sensul literal al cuvântului, deoarece nu depindeau de patronajul consumatorilor care cumpărau sau se abțineau să cumpere pe o piață liberă. Pe de altă parte, ei înșiși erau principalii clienți ai industriilor prelucrătoare care, în cadrul sistemului breslelor, erau organizate pe o schemă corporativă. Acest sistem se opunea inovației. Acesta interzicea abaterea de la metodele tradiționale de producție. Numărul persoanelor pentru care existau locuri de muncă, chiar și în agricultură sau în artizanat, era limitat. În aceste condiții, mulți oameni, pentru a folosi cuvintele lui Malthus, au trebuit să descopere că „la ospățul măreț al naturii nu există un loc liber pentru ei” și că „ea le spune să plece”.[1] Dar unii dintre acești proscriși au reușit totuși să supraviețuiască, au procreat și au făcut ca numărul celor lipsiți de mijloace să crească din ce în ce mai mult.

Dar apoi a apărut capitalismul. Se obișnuiește să se considere că inovațiile radicale aduse de capitalism au constat în înlocuirea atelierelor artizanale, mai

---

[1] Thomas R. Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, 2nd ed. (London, 1803), p. 531.

primitive și mai puțin eficiente, cu fabricile mecanizate. Aceasta este o viziune destul de superficială. Trăsătura caracteristică a capitalismului, care îl deosebește de metodele de producție precapitaliste, a fost noul său principiu de piață. Capitalismul nu înseamnă doar producție în masă, ci producție în masă pentru a satisface nevoile maselor. Artele și meșteșugurile din timpurile bune de altădată satisfăceau aproape exclusiv dorințele celor înstăriți. Însă fabricile produceau bunuri ieftine pentru majoritatea. Tot ceea ce produceau fabricile din acea epocă era destinat maselor, aceleiași clase sociale care lucrau în fabrici. Le serveau fie prin aprovizionarea directă, fie indirect, prin export, furnizându-le astfel alimente și materii prime din străinătate. Acest principiu de piață era caracteristic capitalismului timpuriu, la fel cum este și capitalismului actual. Angajații înșiși sunt clienții care consumă cea mai mare parte a tuturor bunurilor produse. Ei sunt clienții suverani care „au întotdeauna dreptate”. Achizițiile sau refuzul lor de a cumpăra determină ce trebuie produs, în ce cantitate și de ce calitate. Cumpărând ceea ce li se potrivește cel mai bine, ei fac ca unele întreprinderi să obțină profit și să se extindă, iar alte întreprinderi să piardă bani și să se restrângă. Astfel, ei transferă continuu controlul asupra factorilor de producție în mâinile acelor oameni de afaceri care reușesc cel mai bine să le satisfacă dorințele. În capitalism, proprietatea privată asupra factorilor de producție are o funcție socială. Antreprenorii, capitaliștii și proprietarii de

terenuri sunt, într-un fel, mandatarii consumatorilor, iar mandatul lor este revocabil. Pentru a fi bogat, nu este suficient să fi economisit și acumulat capital o singură dată. Este necesar să îl investești din nou și din nou în acele domenii în care acesta satisface cel mai bine nevoile consumatorilor. Procesul de piață este un plebiscit repetat zilnic și îi elimină inevitabil din rândurile oamenilor profitabili pe cei care nu își folosesc proprietatea în conformitate cu ordinele date de public. Dar afacerile - ținta urii fanatice din partea tuturor guvernelor contemporane și a intelectualilor autoproclamați - sporesc și se mențin doar pentru că lucrează pentru mase. Fabricile care satisfac luxul celor puțini nu ating niciodată dimensiuni mari. Defectul istoricilor și politicienilor din secolul al XIX-lea a fost că nu au realizat că muncitorii erau principalii consumatori ai produselor industriei. În viziunea lor, salariatul era un om care muncea din greu pentru beneficiul exclusiv al unei clase parazitare, care trăia din plăceri. Ei trăiau cu iluzia că fabricile au afectat soarta muncitorilor manuali. Dacă ar fi acordat atenție statisticilor, ar fi descoperit cu ușurință caracterul eronat al opiniei lor. Mortalitatea infantilă a scăzut, durata medie de viață s-a prelungit, populația s-a înmulțit, iar omul obișnuit se bucura de facilități la care nici măcar cei înstăriți din epocile anterioare nu îndrăzneau să viseze.

Cu toate acestea, îmbogățirea aceasta fără precedent a maselor a fost doar un produs secundar al Revoluției Industriale. Principala sa realizare a fost

transferul supremației economice de la proprietarii de terenuri către totalitatea populației. Omul de rând nu mai era un muncitor care trebuia să se mulțumească cu firimiturile care cădeau de pe mesele celor bogați. Cele trei caste paria caracteristice epocilor precapitaliste – sclavii, iobagii și acei oameni pe care autorii patristici și scolastici, precum și legislația britanică din secolele al XVI-lea până în secolul al XIX-lea îi numeau săraci – au dispărut. Descendenții lor au devenit, în acest nou context economic, nu numai muncitori liberi, ci și clienți. Această schimbare radicală s-a reflectat în accentul pus de mediul de afaceri pe piețe. De ceea ce au nevoie în primul rând afacerile sunt piețele și iar piețele. Acesta era cuvântul de ordine al întreprinderii capitaliste. Piețe, adică clienți, cumpărători, consumatori. În capitalism, există o singură cale către bogăție: să servești consumatorii mai bine și mai ieftin decât o fac alții.

În magazin și în fabrică, proprietarul – sau, în cazul corporațiilor, reprezentantul acționarilor, președintele – este șeful. Dar această autoritate este doar aparentă și condiționată. Ea este supusă supremației consumatorilor. Consumatorul este rege, este adevăratul șef, iar producătorul este pierdut dacă nu-și depășește concurenții în ceea ce privește satisfacerea nevoilor consumatorilor.

Această mare transformare economică a schimbat fața lumii. Ea a transferat foarte repede puterea politică din mâinile unei minorități privilegiate în mâinile poporului. Dreptul de vot pentru adulți a

venit în urma emancipării industriale. Omul de rând, căruia procesul pieței îi dăduse puterea de a alege antreprenorii și capitaliștii, a dobândit o putere analogă în domeniul guvernării. El a devenit alegător.

Economiști eminenți, printre care cred că primul a fost regretatul Frank A. Fetter, au observat că piața este o democrație în care fiecare bănuț conferă dreptul de vot. Ar fi mai corect să spunem că guvernarea reprezentativă a poporului este o încercare de a organiza afacerile constituționale după modelul pieței, dar acest proiect nu poate fi niciodată realizat pe deplin. În domeniul politic, voința majorității prevalează întotdeauna, iar minoritățile trebuie să se supună. Acest lucru servește și minorităților, cu condiția ca acestea să nu fie atât de nesemnificative ca număr încât să devină neglijabile. Industria confecțiilor produce haine nu numai pentru oamenii normali, ci și pentru cei corpolenți, iar industria editorială publică nu numai romane western și polițiste pentru publicul larg, ci și cărți pentru cititori exigenți. Există o a doua diferență importantă. În sfera politică, nu există niciun mijloc prin care un individ sau un grup mic de indivizi să poată nesocoti voința majorității. Dar în domeniul intelectual, proprietatea privată face posibilă rebeliunea. Rebelul trebuie să plătească un preț pentru independența sa; în acest univers nu există premii care pot fi câștigate fără sacrificii. Dar dacă un om este dispus să plătească prețul, el este liber să se abată de la ortodoxia sau neo-ortodoxia

dominantă. Care ar fi fost condițiile în comunitatea socialistă pentru eretici precum Kierkegaard, Schopenauer, Veblen sau Freud? Pentru Monet, Courbet, Walt Whitman, Rilke sau Kafka? În toate epocile, pionierii noilor moduri de gândire și de acțiune au putut să lucreze numai pentru că proprietatea privată a făcut posibilă disprețuirea modurilor de gândire ale majorității. Doar câțiva dintre acești rebeli erau suficient de independenți din punct de vedere economic pentru a sfida guvernul în fața opiniilor majorității. Dar ceilalți au găsit în climatul economiei libere oameni dispuși să îi ajute și să îi susțină. Ce ar fi făcut Marx fără patronul său, industriașul Friedrich Engels?

III.

Ceea ce invalidează complet critica economică a capitalismului formulată de socialiști este incapacitatea lor de a înțelege suveranitatea consumatorilor în economia de piață. Ei văd doar organizarea ierarhică a diverselor întreprinderi și planuri și nu reușesc să înțeleagă că sistemul profitului obligă întreprinderile să servească consumatorii. În relațiile cu angajatorii, sindicatele acționează de parcă doar răutatea și lăcomia ar împiedica ceea ce ele numesc conducerea să plătească salarii mai mari. Lipsa lor de viziune nu le permite să vadă nimic dincolo de porțile fabricii. Ei și acoliții lor vorbesc despre concentrarea puterii economice, fără să realizeze că puterea economică se află, în ultimă instanță, în mâinile publicului cumpărător, din care angajații înșiși constituie marea majoritate. Incapacitatea lor de a înțelege lucrurile așa cum sunt se reflectă în metafore nepotrivite, precum „regatul industrial” și „ducatele”. Sunt prea limitați pentru a vedea diferența dintre un rege sau un duce suveran, care poate fi detronat doar de un cuceritor mai puternic, și un „rege al ciocolatei”, care își pierde „regatul” imediat ce clienții preferă să cumpere de la un alt furnizor. Această distorsiune stă la baza tuturor planurilor socialiste. Dacă vreunul dintre liderii socialiști ar fi încercat să-și câștige existența vânzând hot dog, ar fi învățat ceva despre suveranitatea clienților. Dar ei erau revoluționari

profesioniști și singura lor sarcină era să pornească războiul civil. Idealul lui Lenin era să construiască efortul de producție al unei națiuni după modelul poștei, o instituție care nu depinde de consumatori, deoarece deficitele sale sunt acoperite de colectarea impozitelor obligatorii. „Întreaga societate”, spunea el, urma să „devină un singur birou și o singură fabrică”.[2] El nu a văzut că însăși natura biroului și a fabricii se schimbă complet atunci când acestea sunt singure pe piață și nu mai oferă oamenilor posibilitatea de a alege între produsele și serviciile diferitelor întreprinderi. Deoarece orbirea sa îl împiedica să vadă rolul pe care piața și consumatorii îl joacă în capitalism, el nu putea vedea diferența dintre libertate și sclavie. Deoarece în ochii lui muncitorii erau doar muncitori și nu și clienți, el credea că aceștia erau deja sclavi în capitalism și că naționalizarea tuturor fabricilor și magazinelor nu le schimba statutul. Socialismul înlocuiește suveranitatea consumatorilor cu suveranitatea unui dictator sau a unui comitet de dictatori. Odată cu suveranitatea economică a cetățenilor dispare și suveranitatea lor politică. Planului unic de producție, care anulează orice planificare din partea consumatorilor, îi corespunde în sfera constituțională principiul partidului unic, care privează cetățenii de orice posibilitate de a planifica cursul afacerilor publice. Libertatea este indivizibilă. Cel care nu are posibilitatea de a alege între diferite

---

[2] V.I. Lenin, *State and Revolution* (New York: International Publishers, s.d.) p. 84.

mărci de conserve sau săpun, este, de asemenea, privat de puterea de a alege între diferite partide și programe politice și de a alege funcționarii publici. El nu mai este un om; devine un pion în mâinile inginerului social suprem. Chiar și libertatea sa de a crește descendenți îi va fi luată de eugenie. Desigur, liderii socialiști ne asigură ocazional că tirania dictatorială va dura doar pe perioada tranziției de la capitalism și guvernare reprezentativă la mileniul socialist, în care dorințele și aspirațiile tuturor vor fi pe deplin satisfăcute.[3] Odată ce regimul socialist va fi „suficient de sigur pentru a risca critica", domnișoara Joan Robinson, reprezentanta eminentă a școlii neo-Cambridge britanice, are amabilitatea să ne promită că „chiar și societățile filarmonice independente" vor avea dreptul să existe.[4] Astfel, lichidarea tuturor disidenților este condiția care ne va aduce ceea ce comuniștii numesc libertate. Din acest punct de vedere, putem înțelege și ce avea în minte un alt englez distins, domnul J.G. Crowther, când lăuda inchiziția ca fiind „benefică pentru știință atunci când protejează o clasă în ascensiune".[5] Semnificația tuturor acestor lucruri este clară. Când

---

[3] Karl Marx, *Sur Kritik des Sozialdemoskratischen Programms von Gotha*, ed. Kreibich (Reichenberg, 1920), p. 23.

[4] Joan Robinson, *Private Enterprise and Public Control* (published for the Association for Education in Citizenship by the English Universities Press, Ltd., s.d.), pp. 13–14.

[5] J.G. Crowther, *Social Relations of Science* (London, 1941), p. 333.

toți oamenii se înclină cu umilință în fața unui dictator, nu vor mai rămâne disidenți care să fie lichidați. Caligula, Torquemada, Robespierre ar fi fost de acord cu această soluție.

Socialiștii au orchestrat o revoluție semantică, transformând sensul termenilor în opusul lor. În vocabularul „Newspeak" (limbajul nou), așa cum l-a numit George Orwell, există un termen numit „principiul partidului unic". Din punct de vedere etimologic, cuvântul „partid" provine din substantivul „parte". Partea fără frați nu mai este diferită de antonimul său, întregul; este identică cu acesta. Un partid fără frați nu este un partid, iar principiul partidului unic este, de fapt, un principiu fără partid. Este o suprimare a oricărui fel de opoziție. Libertatea implică dreptul de a alege între aprobare și dezaprobare. Dar în Newspeak înseamnă datoria de a aproba necondiționat și interdicția strictă a dezaprobării. Această inversare a conotației tradiționale a tuturor cuvintelor din terminologia politică nu este doar o particularitate a limbajului comuniștilor ruși și a discipolilor lor fasciști și naziști. Ordinea socială care, prin abolirea proprietății private, privează consumatorii de autonomia și independența lor și, prin urmare, supune fiecare om la discreția arbitrară a consiliului central de planificare, nu ar fi putut câștiga sprijinul maselor dacă nu ar fi camuflat caracterul său principal. Socialiștii nu ar fi putut niciodată să-i înșele pe alegători dacă le-ar fi spus deschis că scopul lor final este să-i reducă la sclavie. Pentru uz exoteric, au fost

nevoiți să declare în mod formal că apreciază libertatea tradițională.

IV.

Situația era diferită în discuțiile ezoterice din cercurile restrânse ale marii conspirații. Acolo, inițiații nu-și ascundeau intențiile în ceea ce privește libertatea. Libertatea era, în opinia lor, cu siguranță o caracteristică pozitivă în trecut, în cadrul societății burgheze, deoarece le oferea posibilitatea de a-și pune în aplicare planurile. Dar odată ce socialismul a triumfat, nu mai era nevoie de gândire liberă și acțiune autonomă din partea indivizilor. Orice schimbare ulterioară nu poate fi decât o abatere de la starea perfectă pe care omenirea a atins-o în calea către fericirea socialismului. În astfel de condiții, ar fi pur și simplu o nebunie să se tolereze disidența.

Libertatea, spune bolșevicul, este o prejudecată burgheză. Omul obișnuit nu are idei proprii, nu scrie cărți, nu născocește erezii și nu inventează noi metode de producție. El vrea doar să se bucure de viață. Nu are nevoie de interesele de clasă ale intelectualilor care își câștigă existența ca disidenți și inovatori profesioniști.

Aceasta este cu siguranță cea mai arogantă disprețuire a cetățeanului obișnuit care a fost concepută vreodată. Nu este nevoie să discutăm acest punct. Pentru că întrebarea nu este dacă omul obișnuit poate profita sau nu de libertatea de a gândi, de a vorbi și de a scrie cărți. Întrebarea este dacă omul obișnuit, leneș și rutinier, profită sau nu de

libertatea acordată celor care îl eclipsează în inteligență și voință. Omul obișnuit poate privi cu indiferență și chiar cu dispreț acțiunile oamenilor superiori. Dar el este încântat să se bucure de toate beneficiile pe care eforturile inovatorilor le pun la dispoziția sa. El nu înțelege ceea ce, în ochii lui, este doar o chestiune de detalii nesemnificative. Dar, imediat ce aceste gânduri și teorii sunt utilizate de oameni de afaceri întreprinzători pentru a-i satisface unele dintre dorințele latente, el se grăbește să achiziționeze noile produse. Omul obișnuit este, fără îndoială, principalul beneficiar al tuturor realizărilor științei și tehnologiei moderne.

Este adevărat, un om cu abilități intelectuale medii nu are nicio șansă să ajungă la rangul de căpitan al industriei. Dar suveranitatea pe care piața i-o atribuie în domeniul economic îi stimulează pe tehnologi și promotori să convertească în folosul său toate realizările cercetării științifice. Numai oamenii al căror orizont intelectual nu se extinde dincolo de organizarea internă a fabricii și care nu realizează ce îi motivează pe oamenii de afaceri nu observă acest fapt.

Admiratorii sistemului sovietic ne repetă mereu că libertatea nu este bunul suprem. Nu „merită să o ai” dacă implică sărăcie. Sacrificarea ei pentru a obține bogăție pentru mase este, în ochii lor, pe deplin justificată. Cu excepția câtorva individualiști rebeli care nu se pot adapta la modul de viață al oamenilor obișnuiți, toți oamenii din Rusia sunt perfect fericiți. Putem lăsa deschisă întrebarea dacă această fericire

era împărtășită și de milioanele de țărani ucraineni care au murit de foame, de deținuții din lagărele de muncă forțată și de liderii marxiști care au fost epurați. Dar nu putem trece cu vederea faptul că nivelul de trai este incomparabil mai ridicat în țările libere din Occident decât în Estul comunist. Renunțând la libertate ca preț de plătit pentru dobândirea prosperității, rușii au făcut o afacere proastă. Acum nu au nici una, nici alta.

V.

Filozofii romantici au trăit cu iluzia că, în primele epoci ale istoriei, individul era liber și că evoluția istorică l-a privat de libertatea sa primordială. După cum considera Jean Jacques Rousseau, natura le-a acordat oamenilor libertatea, iar societatea i-a înrobit. De fapt, omul primitiv era la mila oricărui semen mai puternic, care putea să-i răpească mijloacele de subzistență deja rare. În natură nu există nimic căruia i s-ar putea da numele de libertate. Conceptul de libertate se referă întotdeauna la relațiile sociale dintre oameni. Este adevărat că societatea nu poate realiza conceptul iluzoriu al independenței absolute a individului. În cadrul societății, fiecare depinde de ceea ce alții sunt dispuși să contribuie la bunăstarea sa în schimbul contribuției sale la bunăstarea lor. Societatea este, în esență, un schimb reciproc de servicii. În măsura în care indivizii au posibilitatea de a alege, ei sunt liberi; dacă sunt forțați prin violență sau amenințarea cu violența să se supună condițiilor unui schimb, indiferent de ceea ce simt în legătură cu acesta, ei nu sunt liberi. Acest sclav nu este liber tocmai pentru că stăpânul îi atribuie sarcinile și stabilește ce va primi dacă le îndeplinește.

În ceea ce privește aparatul social de represiune și coerciție - guvernul, nu poate fi vorba de libertate. Guvernul este, în esență, negarea libertății. Este recurgerea la violență sau amenințarea cu violența

pentru a face ca toți oamenii să se supună ordinelor guvernului, indiferent dacă le place sau nu. Atât timp cât jurisdicția guvernului se extinde, există coerciție, nu libertate. Guvernul este o instituție necesară, mijlocul prin care sistemul social de cooperare funcționează fără probleme, fără a fi perturbat de acte violente din partea gangsterilor, fie ei de origine internă sau externă. Guvernul nu este, așa cum le place unora să spună, un rău necesar; nu este un rău, ci un mijloc, singurul mijloc disponibil pentru a face posibilă coexistența pașnică a oamenilor. Dar este opusul libertății. Este bătaie, închisoare, spânzurătoare. Orice ar face un guvern, în ultimă instanță este susținut de acțiunile polițiștilor înarmați. Dacă guvernul administrează o școală sau un spital, fondurile necesare sunt colectate prin impozite, adică prin plăți impuse cetățenilor.

Dacă luăm în considerare faptul că, așa cum este natura umană, nu poate exista nici civilizație, nici pace fără funcționarea aparatului guvernamental bazat pe acțiuni violente, putem spune că guvernul este cea mai benefică instituție umană. Dar rămâne faptul că guvernul este represiune, nu libertate. Libertatea poate fi găsită doar în sfera în care guvernul nu intervine. Libertatea este întotdeauna libertate față de guvern. Ea este restricționarea interferenței guvernului. Ea prevalează doar în domeniile în care cetățenii au posibilitatea de a alege modul în care doresc să acționeze. Drepturile civile sunt statutele care circumscriu cu precizie sfera în care oamenii care conduc afacerile statului au

permisiunea de a restricționa libertatea de acțiune a indivizilor.

Scopul final pe care oamenii îl urmăresc prin instituirea unui guvern este de a face posibilă funcționarea unui sistem definit de cooperare socială în conformitate cu principiul diviziunii muncii. Dacă sistemul social pe care oamenii doresc să îl aibă este socialismul (comunismul, planificarea), nu mai există nicio sferă de libertate. Toți cetățenii sunt supuși în toate privințele ordinelor guvernului. Statul este un stat total; regimul este totalitar. Numai guvernul planifică și îi obligă pe toți să se comporte în conformitate cu acest plan unic. În economia de piață, indivizii sunt liberi să aleagă modul în care doresc să se integreze în cadrul cooperării sociale. În măsura în care sfera schimburilor de pe piață se extinde, există o acțiune spontană din partea indivizilor. În cadrul acestui sistem numit laissez-faire și pe care Ferdinand Lassalle l-a numit „statul paznic de noapte", există libertate, deoarece există domenii în care indivizii sunt liberi să planifice pentru ei înșiși.

Socialiștii trebuie să admită că nu poate exista nicio libertate în cadrul unui sistem socialist. Dar ei încearcă să șteargă diferența dintre statul care aservește și libertatea economică prin negarea existenței oricărei libertăți în schimbul reciproc de mărfuri și servicii pe piață. Fiecare schimb pe piață este, în cuvintele unei școli de avocați pro-socialiști, „o coerciție asupra libertății altor persoane". În ochii lor, nu există nicio diferență demnă de menționat

între faptul că un om plătește un impozit sau o amendă impusă de un magistrat sau cumpără un ziar sau o intrare la un film. În fiecare dintre aceste cazuri, omul este supus puterii guvernante. El nu este liber, deoarece, după cum spune profesorul Hale, libertatea unui om înseamnă „absența oricărui obstacol în calea utilizării bunurilor materiale”.[6] Asta înseamnă că nu sunt liber, pentru că o femeie care a tricotat un pulover, poate drept cadou de ziua de naștere a soțului ei, îmi pune piedici să-l folosesc. Eu însumi restricționez libertatea tuturor celorlalți oameni, pentru că mă opun ca ei să-mi folosească periuța de dinți. Făcând asta, conform acestei doctrine, exercit o putere guvernamentală privată, care este analogă cu puterea guvernamentală publică, puterea pe care guvernul o exercită când închide un om în închisoarea Sing Sing.

Cei care expun această doctrină uimitoare concluzionează în mod consecvent că libertatea nu se găsește nicăieri. Ei afirmă că ceea ce numesc presiuni economice nu diferă în esență de presiunile pe care stăpânii le exercită asupra sclavilor lor. Ei resping ceea ce numesc puterea guvernamentală privată, dar nu se opun restricționării libertății de către puterea guvernamentală publică. Ei vor să concentreze tot ceea ce numesc restricții ale libertății în mâinile guvernului. Ei atacă instituția

---

[6] Robert L. Hale, *Freedom Through Law, Public Control of Private Governing Power* (New York: Columbia University, 1952), pp. 4 ff.

proprietății private și legile care, după cum spun ei, sunt „gata să aplice drepturile de proprietate – adică să refuze libertatea oricui de a acționa într-un mod care le încalcă”.[7]

Cu o generație în urmă, toate gospodinele preparau supa după rețetele pe care le primeau de la mamele lor sau dintr-o carte de bucate. Astăzi, multe gospodine preferă să cumpere o supă la conservă, să o încălzească și să o servească familiei lor. Dar, spun doctorii noștri învățați, compania producătoare de conserve este în măsură să limiteze libertatea gospodinei, pentru că, cerând un preț pentru cutia de conserve, pune un obstacol în calea utilizării acesteia. Oamenii care nu s-au bucurat de privilegiul de a fi instruiți de acești profesori eminenți ar spune că produsul conservat a fost fabricat de fabrica de conserve și că, prin producerea sa, corporația a înlăturat cel mai mare obstacol în calea obținerii și utilizării unei conserve de către consumator, și anume inexistența acesteia. Simpla esență a unui produs nu poate mulțumi pe nimeni fără existența sa. Dar doctorii spun că se înșeală. Corporația o domină pe gospodină, o anihilează prin puterea sa concentrată excesivă asupra libertății sale individuale și este de datoria guvernului să prevină o asemenea ofensă grosolană. Corporațiile - spune, sub auspiciile Fundației Ford, un alt membru al acestui

[7] Ibid., p. 5.

grup, profesorul Berle - trebuie să fie supuse controlului guvernamental.[8]

De ce soția noastră cumpără produsul conservat în loc să continue tradiția mamei și bunicii sale? Fără îndoială, pentru că consideră că acest mod de a acționa este mai avantajos pentru ea decât obiceiul tradițional. Nimeni nu a obligat-o. Au existat oameni – numiți negustori, promotori, capitaliști, speculatori, jucători la bursă – care au avut ideea de a satisface o dorință latentă a milioane de gospodine investind în industria conservelor. Și există alți capitaliști la fel de egoiști care, în sute de alte corporații, furnizează consumatorilor sute de alte lucruri. Cu cât o corporație servește mai bine publicul, cu atât are mai mulți clienți și cu atât crește mai mult. Intrați în casa unei familii americane obișnuite și veți vedea pentru cine se învârt roțile mașinilor.

Într-o țară liberă, nimeni nu este împiedicat să dobândească bogății servind consumatorii mai bine decât sunt serviți deja. Tot ce are nevoie este doar inteligență și muncă asiduă. „Civilizația modernă, aproape toată civilizația", a spus Edwin Cannan, ultimul dintr-o lungă serie de economiști britanici eminenți, „se bazează pe principiul de a face lucrurile plăcute pentru cei care satisfac piața și neplăcute pentru cei care nu reușesc să facă acest lucru".[9] Toate aceste discuții despre concentrarea puterii

---

[8] A.A. Berle, Jr., *Economic Power and the Free Society, a Preliminary Discussion of the Corporation* (New York: The Fund for the Republic, 1954).

economice sunt zadarnice. Cu cât o corporație este mai mare, cu atât servește mai mulți oameni și cu atât depinde mai mult de satisfacerea consumatorilor, a mulțimii, a maselor. Puterea economică, în economia de piață, se află în mâinile consumatorilor.

Afacerile capitaliste nu înseamnă menținerea unui nivel de producție odată atins. Este mai degrabă o inovație neîncetată, încercări zilnice repetate de a îmbunătăți aprovizionarea consumatorilor prin produse noi, mai bune și mai ieftine. Orice stare actuală a activităților de producție este doar tranzitorie. Predomină neîncetat tendința de a înlocui ceea ce este deja realizat cu ceva care servește mai bine consumatorilor. Prin urmare, în capitalism există o circulație continuă a elitelor. Ceea ce îi caracterizează pe oamenii pe care îi numim căpitani ai industriei este capacitatea de a contribui cu idei noi și de a le pune în aplicare. Oricât de mare ar fi o corporație, ea este sortită eșecului imediat ce nu reușește să se adapteze zilnic la cele mai bune metode posibile de a servi consumatorii. Dar politicienii și alți pretinși reformatori văd doar structura industriei așa cum există ea astăzi. Ei cred că sunt suficient de inteligenți pentru a prelua controlul asupra fabricilor așa cum sunt ele astăzi și pentru a le administra respectând rutinele deja stabilite. În timp ce nou-venitul ambițios, care va fi

---

[9] Edwin Cannan, *An Economist's Protest* (London, 1928), pp. VI ff.

magnatul de mâine, pregătește deja planuri pentru lucruri nemaiauzite până acum, tot ce au ei în minte este să conducă afacerile pe calea deja bătătorită. Nu există nicio înregistrare a unei inovații industriale concepute și puse în practică de birocrați. Dacă nu se dorește intrarea în stagnare, trebuie să se lase mână liberă acelor oameni astăzi necunoscuți, care au ingeniozitatea de a conduce omenirea pe calea către condiții din ce în ce mai satisfăcătoare. Aceasta este problema principală a organizării economice a unei națiuni.

Proprietatea privată asupra factorilor materiali de producție nu reprezintă o restricționare a libertății tuturor celorlalți oameni de a alege ceea ce li se potrivește cel mai bine. Dimpotrivă, este mijlocul care conferă omului obișnuit, în calitatea sa de cumpărător, supremația în toate afacerile economice. Este un mijloc de a-i stimula pe cei mai întreprinzători oameni ai unei națiuni să își folosească la maximum capacitățile în serviciul tuturor celorlalți oameni.

VI.

Cu toate acestea, nu se pot descrie în mod exhaustiv schimbările radicale pe care capitalismul le-a adus în condițiile omului obișnuit dacă ne referim doar la supremația de care se bucură pe piață ca consumator și în afacerile statului ca alegător, precum și la îmbunătățirea fără precedent a nivelului său de trai. Nu mai puțin important este faptul că capitalismul i-a permis să economisească, să acumuleze capital și să îl investească. Prăpastia care, în societatea precapitalistă și în cea bazată pe caste, separa proprietarii de cei săraci și lipsiți de mijloace a fost redusă. În vechime, ucenicul avea un salariu atât de mic încât abia putea să pună ceva deoparte și, dacă totuși o făcea, nu putea să-și păstreze economiile decât ascunzând câteva monede. În capitalism, competența sa face posibilă economisirea și există instituții care îi permit să își investească fondurile în afaceri. O parte deloc neglijabilă a capitalului utilizat în industriile americane este contravaloarea economiilor angajaților. Achiziționând depozite de economii, polițe de asigurare, obligațiuni și, de asemenea, acțiuni ordinare, salariații și angajații câștigă ei înșiși dobânzi și dividende și astfel, în terminologia marxismului, sunt exploatatori. Omul de rând este direct interesat de înflorirea afacerilor nu numai ca consumator și angajat, ci și ca investitor. Există o tendință de a șterge într-o oarecare măsură diferența netă de odinioară dintre cei care dețin

factori de producție și cei care nu îi dețin. Dar, desigur, această tendință se poate dezvolta numai în cazul în care economia de piață nu este sabotată de presupuse politici sociale. Statul social, cu metodele sale de bani ușori, expansiune a creditului și inflație nedisimulată, erodează continuu toate creanțele plătibile în unități monetare legale ale națiunii. Autoproclamații apărători ai omului de rând sunt încă ghidați de ideea învechită că o politică care favorizează debitorii în detrimentul creditorilor este foarte benefică pentru majoritatea oamenilor. Incapacitatea lor de a înțelege caracteristicile esențiale ale economiei de piață se manifestă și în incapacitatea lor de a vedea faptul evident că cei pe care pretind că îi ajută sunt creditori în calitatea lor de economisitori, deținători de polițe de asigurare și proprietari de obligațiuni.

VII.

Principiul distinctiv al filosofiei sociale occidentale este individualismul. Acesta vizează crearea unei sfere în care individul este liber să gândească, să aleagă și să acționeze fără a fi constrâns de interferența aparatului social de coerciție și opresiune, statul. Toate realizările spirituale și materiale ale civilizației occidentale au fost rezultatul punerii în practică a acestei idei de libertate.

Această doctrină și politicile individualismului și capitalismului, aplicarea lor în domeniul economic, nu au nevoie de apologeți sau propagandiști. Realizările vorbesc de la sine.

Argumentul în favoarea capitalismului și a proprietății private se bazează, pe lângă alte considerente, și pe eficiența incomparabilă a efortului său productiv. Această eficiență este cea care face posibil ca afacerile capitaliste să susțină o populație în creștere rapidă, cu un nivel de trai în continuă îmbunătățire. Prosperitatea crescândă a maselor care rezultă din aceasta creează un mediu social în care indivizii excepțional de talentați sunt liberi să ofere concetățenilor lor tot ceea ce pot oferi. Sistemul social al proprietății private și al guvernării limitate este singurul sistem care tinde să îi civilizeze pe toți cei care au capacitatea înnăscută de a dobândi o cultură personală.

Este o plăcere gratuită să minimalizezi realizările materiale ale capitalismului observând că există lucruri mai importante pentru omenire decât mașini mai mari și mai rapide și case dotate cu încălzire centrală, aer condiționat, frigidere, mașini de spălat și televizoare. Cu siguranță că există aspirații mai înalte și mai nobile. Dar ele sunt mai înalte și mai nobile tocmai pentru că nu pot fi atinse prin eforturi externe, ci necesită determinarea și efortul personal al individului. Cei care aduc această acuzație împotriva capitalismului manifestă o viziune destul de grosolană și materialistă, presupunând că cultura morală și spirituală ar putea fi construită fie de guvern, fie de organizarea activităților de producție. Tot ce pot realiza acești factori externi în această privință este să creeze un mediu și o competență care să ofere indivizilor posibilitatea de a lucra la perfecționarea și edificarea personală. Nu este vina capitalismului că masele preferă un meci de box în locul unei reprezentații a piesei *Antigona* a lui Sofocle, muzica jazz în locul simfoniilor lui Beethoven și benzile desenate în locul poeziei. Dar este cert că, în timp ce condițiile precapitaliste, care încă predomină în cea mai mare parte a lumii, fac ca aceste lucruri bune să fie accesibile doar unei mici minorități de oameni, capitalismul oferă multora o șansă favorabilă de a le atinge.

Din orice unghi am privi capitalismul, nu există niciun motiv să deplângem trecerea presupuselor timpuri bune. Cu atât mai puțin este justificat să

tânjim după utopiile totalitare, fie de tip nazist sau sovietic.

În această seară inaugurăm cea de-a noua reuniune a Societății Mont Pelerin. Este potrivit să ne amintim cu această ocazie că reuniunile de acest gen, în cadrul cărora se exprimă opinii contrare celor ale majorității contemporanilor noștri și ale guvernelor lor, sunt posibile numai într-un climat de libertate, care este cea mai prețioasă trăsătură a civilizației occidentale. Să sperăm că acest drept la disidență nu va dispărea niciodată.

TERRA LIBERTAS